

Wojska obrony terytorialnej – uwarunkowania i wyzwania

prof. dr hab. inż.
**ZBIGNIEW
ŚCIBIOREK**

*Profesor zwyczajny
Akademii Wojsk
Lądowych. Autor wielu
publikacji dotyczących
pola walki, sytuacji
geopolitycznej,
zarządzania
i dowodzenia, a także
metodologii nauk
o bezpieczeństwie,
opublikowanych
w czasopiśmie
krajowych
zagranicznych.
Redaktor naukowy serii
wydawniczej „Edukacja
dla Bezpieczeństwa”.*

Od 2017 roku wojska obrony terytorialnej (WOT) stanowią nowy rodzaj sił zbrojnych. Autor wskazuje, że formacja ta ma być przygotowana do wykonywania zadań zarówno w czasie ewentualnego konfliktu zbrojnego (wojny), jak i podczas niemilitarnych zdarzeń nadzwyczajnych. Terytorialsi są przygotowani do wykonywania różnorodnych zadań w terenie sobie znanym i przy pomocy władz oraz lokalnej społeczności.

Zdaniem autora, zanim WOT zostaną ostatecznie ukształtowane, należy przeprowadzić gruntowne analizy oraz przygotować prognozy oparte na naukowych podstawach. Decyzje muszą być podejmowane ze świadomością, że warunki i potencjalne środowisko działania tych wojsk będą się zmieniały.

SŁOWA KLUCZOWE

nauka, bezpieczeństwo państwa, siły zbrojne, wojska obrony terytorialnej, prognozowanie

Współczesne czasy są różnie oceniane. Refleksja ta odnosi się także do kwestii bezpieczeństwa – wartości ponadczasowej i najistotniejszej dla każdego człowieka. Niebagatelny wpływ na postrzeganie wielu zjawisk mają stabilizacja sytuacji w Europie Środkowej oraz demokratyzacja wielu obszarów życia społecznego. Liczne nowe niebezpieczeństwa powodują jednak, że państwa i regiony stają przed wyzwaniami wręcz niemożliwymi do jednoznacznego zdefiniowania. Pojawiają się zagrożenia, których skutki trudno sobie wyobrazić. Procedury diagnozowania wielu zjawisk i (lub) zdarzeń niekorzystnych dla ludzi, środowiska czy też infrastruktury z reguły mają stosunkowo krótką żywotność. Ale nie należy uznawać tego za mankament, lepiej potraktować to jako asumpt do udoskonalenia istniejącego stanu rzeczy, aby wraz z postępem i zaawansowaniem technicznym dostosowywać narzędzia badawcze do wymagań rzeczywistości.

Rozwój świata i związane z tym znaki zapytania powinny być podstawą do wnikliwego i systemowego rozpatrywania wielu kwestii. Dotyczy to także rozważań nad narastającymi zagrożeniami bezpieczeństwa. Zasadne jest diagnozowanie rzeczywistości w skali mikro i makro. Wiele zdarzeń, choć zaistniałych w miejscach oddalonych geograficznie, będzie w mniejszym lub większym stopniu wpływało na nasze bezpieczeństwo i stosowane rozwiązania. Te muszą więc mieć charakter rozstrzygnięć systemowych. Współcześnie bezpieczeństwo państwa należy rozpatrywać przede wszystkim w relacji z systemem polityczno-społecznym jako ca-

łością oraz z uwzględnieniem oddziałującego na niego otoczenia. Wynika to z faktu, że wiele zagrożeń nie zna granic państwowych, np. epidemie czy zagrożenia cybernetyczne.

Wszystko to sprawia, że zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa są coraz bardziej złożone, trudne dla społeczeństwa, a nawet osób i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne i powszechne. Co ważne, osiągnięcie stanu bezpieczeństwa czy też wyeliminowanie niebezpieczeństwa nie jest możliwe w krótkim czasie. Koniecznością stają się w miarę precyzyjne określenie celu i konsekwentne dążenie do jego zrealizowania.

Dotychczasowe metody działania i rozwiązywania problemów bezpieczeństwa nie zawsze odpowiadają współczesnym uwarunkowaniom. Umieźdzyradowanie zjawisk społecznych i gospodarczych jest jednak wyraźnie dostrzegalne i nie można tego zjawiska ignorować. Nieodzowne są zmiany oraz weryfikowanie zastosowanych rozwiązań. Aby być przygotowanym na ewentualność zdarzeń niekorzystnych dla państwa, społeczeństwa czy przyrody (środowiska), trzeba się wkomponować w otaczającą rzeczywistość i umiejętnie z niej korzystać. Pozwoli to efektywnie monitorować, neutralizować i w ostateczności eliminować skutki niekorzystnych zdarzeń.

Pewne uwarunkowania bezpieczeństwa

Na zasadność modyfikowania rozwiązań stosowanych w dziedzinie bezpieczeństwa wskazuje wiele czynników. Wynikają one z przeobrażeń niemal wszystkich sfer działalności społeczeństwa i pojedynczych osób, co nie pozostaje bez wpływu na optykę spraw związanych z bezpieczeństwem. To, co obserwujemy, jest rezultatem przewartościowań we wszystkich sferach życia publicznego i pochodną szeregu zdarzeń. Umieźdzyradowanie wielu zjawisk i dynamiczny rozwój swobód demokratycznych w skali globalnej należy postrzegać z jednej strony jako dobrodziejstwo dla ludzi, z drugiej – jako jedno z potencjalnych źródeł naruszenia istniejącego stanu rzeczy. Niebagatelny wpływ na nasze otoczenie mają władze, zarówno rządowe, jak i samorządowe. Zawsze jednak realizacja spraw związanych z poszczególnymi dziedzinami bezpieczeństwa wewnętrznego jest nierozdzielnie związana z działalnością jednostek i struktur organizacyjnych szeroko rozumianej administracji publicznej.

Teza ta stanowi podstawę do sformułowania problemu badawczego, tj. określenia zasadniczych zadań dla poszczególnych podmiotów mających zapewniać bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Uwagę skupiono jednak głównie na wojskach obrony terytorialnej.

W artykule przedstawiono wyniki badań nad czynnikami bezpośrednio i (lub) pośrednio determinującymi funkcjonowanie wojsk obrony terytorialnej w naszym kraju oraz omówiono ich miejsce i rolę w systemie bezpieczeństwa państwa¹. Przeobrażenia w Polsce w sposób zasadniczy wpływają na założenia i funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa wewnętrznego oraz systemu obronnego, zwłaszcza podsystemu militarnego, postrzeganego przez pryzmat sił zbrojnych. Wagę rozważanej problematyki podkreśla członkostwo naszego kraju w NATO i UE oraz wynikające z tego jakościowo nowe zadania dla poszczególnych elementów systemu bezpieczeństwa państwa. Wszystko to wymaga szerokich, interdyscypli-

1 Szerzej: Z. Ścibiorek, *Uwarunkowania procesu decyzyjnego w niemilitarnych zdarzeniach nadzwyczajnych*, Warszawa 2018.

narnych badań. Pozwolą one wskazać kierunki działań w celu dostosowania naszych sił zbrojnych do wymagań związanych z wykonawstwem potencjalnych zadań w dającej się określić perspektywie czasowej i zmiennych uwarunkowaniach. Chodzi przede wszystkim o dostosowanie rozumiane jako osiągnięcie interoperacyjności, czyli – z prakseologicznego punktu widzenia – zdolności systemów, jednostek lub sił do zapewnienia świadczeń innym oraz przyjęcia ich od innych systemów, jednostek lub sił, nieodzownych w kontekście wykonywanych zadań lub mogącego pojawić się zagrożenia bezpieczeństwa.

Genezy współczesnych zagrożeń należy upatrywać w napięciach politycznych, ekonomicznych, nacjonalizmie oraz antagonizmach etnicznych lub religijnych². Oprócz niebezpieczeństw wywoływanych postawą i działalnością człowieka trzeba wymienić też kataklizmy naturalne. Proces globalizacji powoduje, że również zagrożenia o charakterze międzynarodowym szybko stają się realnym niebezpieczeństwem, czynnikiem destabilizującym bezpieczeństwo krajowe bądź lokalne. Dlatego wyspecjalizowane instytucje państwowe powinny być przygotowane na różnego rodzaju zagrożenia, a w razie ich zaistnienia do podjęcia działań prewencyjnych i represyjnych. Jedną z podstawowych potrzeb ludzkich jest bowiem pragnienie bezpieczeństwa osobistego³.

System bezpieczeństwa kraju należy traktować jako konieczny, podstawowy i trwałe element funkcjonowania suwerennego państwa, a także jako narzędzie kształtowania bezpiecznej przyszłości narodu. Decydują o tym zmienność sytuacji oraz trudności z przewidywaniem tempa i kierunków rozwoju wydarzeń – nie tylko polityczno-militarnych – w perspektywie lat, miesięcy, a nawet tygodni i dni. Podobną konstatację można odnieść do sił przyrody czy też nader złożonych procesów produkcyjnych, gdzie różnorodne systemy zabezpieczające z różnych powodów nie do końca spełniają swoją funkcję. System bezpieczeństwa powinien więc być wcześniej przygotowany, elastyczny i zdolny do reagowania na różne okoliczności, nawet te trudno przewidywalne. Wydaje się to zrozumiałe, ponieważ odpowiedzialność za bezpieczeństwo państwa spoczywa na wielu podmiotach. Biorą ją wszystkie organy władzy oraz administracji rządowej i samorządowej. Odpowiedzialność za bezpieczeństwo leży w kompetencjach również instytucji publicznych, organizacji i stowarzyszeń. Część odpowiedzialności za bezpieczeństwo spoczywa na społeczeństwie – obywatelach państwa działających w różnego rodzaju grupach, wspólnotach, społecznościach oraz instytucjach. Wymienione instytucje i osoby pełnią określone funkcje, ściśle z sobą współdziałając. Przeznaczone są do wykonywania zadań ukierunkowanych przede wszystkim na zapewnienie bezpieczeństwa.

Dlaczego wojska obrony terytorialnej?

W osiągnięciu wysokiego poziomu bezpieczeństwa ważną rolę odgrywa obrona terytorialna, zwłaszcza będące jej częścią wojska obrony terytorialnej. Są one bowiem elementem systemu bezpieczeństwa państwa przygotowanym do wykonywania zadań w okresie pokoju, kryzysu i wojny (działań wojennych) zarówno w wymiarze narodowym, jak i koalicyjnym,

2 R.H. Latiff, *Wojna przyszłości w obliczu nowego globalnego pola bitwy*, Warszawa 2018, s. 28–29.

3 A. Misiuk, *Instytucjonalny system bezpieczeństwa wewnętrznego*, Warszawa 2013.

jednak wyłącznie na obszarze własnego kraju. Formacja ta stanowi uzupełnienie potencjału obronnego Polski i jednocześnie jego komplementarną część. Obrona terytorialna jest elementem systemu militarnego, który małym kosztem potrafi przystosować się do nieskończonej liczby różnych, niedających się przewidzieć okoliczności⁴.

Wojska obrony terytorialnej stanowią jeden z rodzajów sił zbrojnych⁵. Jako jedyne pozwalają relatywnie szybko, tanio i skutecznie odbudować nasze bezpieczeństwo militarne. Wśród podstawowych zadań WOT wskazano: prowadzenie działań obronnych we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi i wsparcia oraz elementami układu pozamilitarnego (UPM); prowadzenie samodzielnych działań niekonwencjonalnych, przeciwdywersyjnych i przeciwdesantowych; udział w zabezpieczeniu przyjęcia i rozwinięcia sojusznicznych sił wzmocnienia w nakazanych rejonach; realizację przedsięwzięć z zakresu zarządzania kryzysowego oraz prowadzenie działań informacyjnych.

Z istotnych zadań WOT, zwłaszcza w kontekście społecznym, należy wymienić: ochronę ludności przed skutkami klęsk żywiołowych oraz likwidowanie owych skutków, ochronę mienia, akcje poszukiwawcze i ratownicze, ochronę zdrowia i życia ludzkiego, a także szerzenie w społeczeństwie idei wychowania patriotycznego.

Charakterystyczne dla działań wojsk obrony terytorialnej są: maksymalne wykorzystanie atutu działań w znanym i przygotowanym terenie, stanowiącym obszar odpowiedzialności obronnej i ratowniczej, związanym z miejscem pochodzenia i zamieszkania; ścisłe współdziałanie z pozamilitarnym układem obronnym (władzami, instytucjami i społeczeństwem); wszechstronne wsparcie wojsk operacyjnych i zapewnienie im dogodnych warunków działania, a także wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa w akcjach ratowniczych, humanitarnych oraz porządkowych – w przywracaniu normalności.

Wojska obrony terytorialnej wraz z wojskami operacyjnymi są przeznaczone do prowadzenia działań na obszarze kraju, głównie w wymiarze lądowym. Niezależnie jednak od przyjętych rozwiązań dwa zasadnicze komponenty wojsk lądowych, wojska operacyjne i obrony terytorialnej, muszą być w pełni przygotowane do wykonywania zadań w różnych stanach funkcjonowania państwa. Przewidywanym zadaniom i warunkom ich realizacji muszą być podporządkowane zagadnienia organizacyjno-strukturalne, wyposażenia oraz uzbrojenia, a także decyzje co do rozmieszczenia tych wojsk na obszarze kraju i dowodzenia nimi. Ważne są również uregulowania prawne jako podstawa funkcjonowania wszelkich organizacji w demokratycznym państwie.

Od 9 do 11 października 2018 roku w Warszawie trwało spotkanie Europejskiej Inicjatywy Regionalnej Obrony Terytorialnej. Ta nowa inicjatywa, podjęta w Polsce, obejmuje 13 państw, z tego dwa spoza Europy: USA i Izrael. Jej głównym celem jest zbudowanie platformy umożliwiającej wymianę doświadczeń, współdzielenie zasobów szkoleniowych oraz wymianę informacji o zagrożeniach. Inicjatywa ta dobrze wpisuje się zarówno w politykę NATO, jak

4 R. Jakubczak, R.M. Martowski, *Powszechna obrona terytorialna w cyberobronie i agresji hybrydowej*, Warszawa 2017, s. 33.

5 WOT zostały utworzone 1 stycznia 2017 r. na podstawie *Ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw*, podpisanej przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudę 20 grudnia 2016 r.

i we wzmacnianie bezpośrednich relacji bilateralnych. Współpraca międzynarodowa, czerpanie z doświadczeń państw bardziej zaawansowanych w tworzeniu struktur obrony terytorialnej, wymiana bieżących doświadczeń oraz zwiększanie potencjału szkoleniowego to istotne czynniki zwiększania naszego wspólnego bezpieczeństwa i możliwości reagowania na sytuacje kryzysowe, w tym zagrożenia z zewnątrz – podkreślił podczas spotkania z dowódcami minister obrony narodowej Mariusz Błaszczak⁶.

Co robić?

W Polsce działania ukierunkowane na rozwiązywanie problemów bezpieczeństwa są podejmowane praktycznie od drugiej dekady XXI wieku, kiedy to odżyła koncepcja powołania do życia wojsk obrony terytorialnej. Postrzeganie ich w kontekście głębszych badań nadal jednak pozostawia wiele do życzenia, głównie ze względu na dominację czynników intuicyjno-pragmatycznych. Dlatego kontekst epistemologiczny i ontologiczny badań mieszczących się w obszarze określonym tematem artykułu nie powinien budzić wątpliwości.

Ze względu na złożoność uwarunkowań koniecznością staje się przyjęcie rozwiązań gwarantujących sprawne i efektywne działania wojsk obrony terytorialnej w czasie pokoju, kryzysu i ewentualnej wojny (konfliktu zbrojnego). Rozstrzygnięcia przyjęte na czas pokoju muszą umożliwiać bezkolizyjne przechodzenie do stanu funkcjonowania w warunkach kryzysu czy niemilitarnych zdarzeń nadzwyczajnych⁷ oraz zaspokajać potrzeby wynikające z hipotetycznych działań wojennych. Ważne jest to, żeby formacje obrony terytorialnej mogły wykonywać zadania na rzecz sił zbrojnych i społeczeństwa, zwłaszcza społeczności lokalnych.

Z założenia współdziałania WOT z wojskami operacyjnymi lub ich wsparcia wynikają nowe zadania, między innymi potrzeba wypracowania naukowo uzasadnionych poglądów na miejsce, rolę i zadania wojsk obrony terytorialnej w kontekście narodowego i koalicyjnego modelu odpierania ewentualnej agresji oraz zmieniających się prognoz dotyczących charakteru możliwych działań wojennych. Niezależnie od warunków polityczno-militarnych zasadniczym zadaniem wojsk obrony terytorialnej jest udział w zapewnieniu nienaruszalności granic i utrzymaniu suwerenności państwa. Polska sztuka wojenna musi zatem wypracować zasady działania tych wojsk zgodne z jednej strony z ustaleniami NATO, z drugiej zaś zapewniające bezpieczne funkcjonowanie naszego państwa w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Konkluzje różnych analiz mogą być przydatne przy opracowaniu naukowo uzasadnionych podstaw teorii organizowania i funkcjonowania wojsk obrony terytorialnej, uwzględniającej wykonawstwo zadań zarówno niemilitarnych, jak i militarnych, związanych z obroną wyznaczonych obszarów (rejonów). Nie mniej ważnym założeniem powinna być zdolność wojsk OT do prowadzenia akcji ratowniczych oraz usuwania skutków klęsk żywiołowych, awarii i katastrof.

W czasie ewentualnego konfliktu zbrojnego wojska obrony terytorialnej powinny być postrzegane jako partner wojsk operacyjnych prowadzących operację lądową. Terytorials i re-

6 *Razem łatwiej budować efektywne systemy obronne*, Strona internetowa MON [online], 10.10.2018, <http://www.mon.gov.pl/aktualnosci/artukul/najnowsze/g2018-10-10> [dostęp: 12.10.2018].

7 Sytuacja kryzysowa i niemilitarne zdarzenia nadzwyczajne to dwie podobne sytuacje, lecz nie tożsame.

guły będą wykonywali zadania drugoplanowe w specyficznych środowiskach pola walki, głównie z powodu ograniczonych możliwości bojowych. Na ich skuteczność należy liczyć zwłaszcza wtedy, gdy przeciwnik nie będzie miał możliwości ukazania swojej przewagi materialnej, gdy walka będzie prowadzona na niewielką odległość, a o sukcesie mogą zdecydować znajomość warunków terenowych i szansa ich wykorzystania. Specjalistyczne jednostki wojsk obrony terytorialnej mają wykonywać także zadania logistyczne oraz związane z ochroną i obroną różnego rodzaju obiektów. Części jednostek zostaną postawione zadania zapewnienia funkcjonowania systemu komunikacyjnego (drogowego) kraju, zwłaszcza w rejonach przeszkód wodnych i na obszarach (rejonach) kanalizujących ruch.

Prognoza podstawą rozstrzygnięć

Na świecie daje się zauważyć tendencja do zmniejszania stanu sił zbrojnych i tzw. ofensywnych środków walki. Towarzyszy temu wiele zjawisk determinujących charakter sił zbrojnych, np. zmniejsza się liczebność wojsk operacyjnych, natomiast zwiększają się rola, znaczenie i zakres zadań sił obrony terytorialnej. Oznacza to, że w wypadku konfliktu zbrojnego oba te komponenty będą łączyły wysiłki, aby osiągnąć założony cel walki czy operacji.

Z analiz wynika, że to właśnie charakter możliwych zagrożeń czasu pokoju, kryzysu i ewentualnego konfliktu zbrojnego oraz wynikające z tego zadania, powinny stanowić podstawę do podejmowania decyzji. Przyszły kształt sił zbrojnych powinien być wypadkową potrzeb i możliwości. O ile możliwości ekonomiczne państwa nie leżą w obszarze naukowej penetracji sztuki wojennej, o tyle potrzeby, postrzegane jako pochodna zadań, nieustannie muszą być przedmiotem prac badawczych.

Za czynnik wytyczający kierunki badań należy uznać zadania sił zbrojnych oraz formy i sposoby ich wykonania. Co ważne, decyzje obecnie podejmowane muszą uwzględniać sytuację w bliższej lub dalszej przyszłości. Ich podstawą muszą być więc naukowo uzasadnione przewidywania rozwoju sytuacji. Temu celowi służą prognozy, czyli przewidywanie przyszłości oparte na naukowych przesłankach. Konstatacja ta odnosi się do wielu dziedzin życia społecznego, w tym także do konglomeratu zagadnień związanych z przygotowaniem sił zbrojnych do udziału w ewentualnym konflikcie zbrojnym i wynikającym z konieczności wykonania zadań w sytuacji zagrożeń o charakterze niemilitarnym.

Przedmiotem ogólnych badań powinny być te zagadnienia życia społecznego i sztuki wojennej, które implikują założenia najbardziej prawdopodobnej charakterystyki możliwych działań w czasie pokoju i kryzysu oraz działań zbrojnych na obszarze kraju. Taka optyka zjawisk pozwala wysnuć wnioski, że wspomniane poczynania będą skutkiem hipotetycznych zagrożeń, których neutralizacja wiąże się w mniejszym lub większym stopniu z funkcjonowaniem wojsk obrony terytorialnej. Spostrzeżenie to koresponduje z odpowiedzią na pytanie: Czy doświadczenia z wojen i sytuacji kryzysowych ostatnich kilkunastu lat, a także kierunki rozwoju środków walki oraz współczesne uwarunkowania geopolityczne, wpływają na ewolucję poglądów na przebieg kryzysu i ewentualnych działań wojennych na obszarze naszego kraju oraz na możliwe konsekwencje nieszczęśliwych i nadzwyczajnych zdarzeń (katastrof, klęsk żywiołowych itp.), a jeśli tak, to w jaki sposób?

Odpowiedź na to pytanie powinna być poprzedzona naukową prognozą potencjalnych zagrożeń, ponieważ w sposób istotny determinują one zadania wojsk operacyjnych i obrony terytorialnej.

W pracach nad przygotowaniem precyzyjnej prognozy charakteru możliwych zagrożeń należy wykorzystać dorobek współczesnej myśli wojskowej oraz uwzględnić wszelkie możliwe czynniki określające naukową aktywność w obszarze rozważanej problematyki. Nie mniej istotne powinno być ujmowanie zagadnień w aspekcie dokonania współczesnej prognozy, postrzeganej jako dyscyplina naukowa. W związku z tym można zdefiniować następujące zasadnicze, nierozzerwalnie ze sobą związane problemy badawcze:

– Czy współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa wpływają na charakter możliwych zagrożeń na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej w dającej się przewidzieć perspektywie czasowej, a jeśli tak, to w jakim zakresie?

– Jaką rolę w systemie obronnym państwa mają spełniać wojska obrony terytorialnej w świetle wspomnianych zagrożeń?

– Jakie są zasadnicze paradygmaty wykonania zadań w odniesieniu do niemilitarnych zdarzeń nadzwyczajnych, zapobiegania im i likwidowania ich skutków?

– Jakie możliwości wykonania zadań podczas likwidowania skutków zdarzeń nadzwyczajnych mają formacje obrony terytorialnej?

Próba rozwiązania wymienionych problemów badawczych sprowadza się do zdefiniowania i rozstrzygnięcia wielu zagadnień szczegółowych. Rozważane oddzielnie, charakteryzują się pewną odrębnością bądź specyfiką, natomiast postrzegane kompleksowo stanowią uporządkowaną, logiczną całość. Potencjalne zagrożenia bezpieczeństwa obejmują wiele zdarzeń i będą wynikiem różnorodnych okoliczności. W wielu wypadkach pojawią się jako rezultat nieumyślnej działalności człowieka czy też popełnionych przez niego błędów. Niejednokrotnie będą skutkiem działania sił przyrody bądź przebiegu pewnego procesu technologicznego niezgodnie z przyjętymi założeniami lub zdefiniowaną procedurą postępowania. Do zapobiegania tego rodzaju zdarzeniom i minimalizowania ich skutków muszą być przygotowane wojska obrony terytorialnej.

Pomoc nauki

Przed przystąpieniem do badań tendencji rozwoju możliwych zagrożeń i sposobu przeciwdziałania im lub neutralizowania ich pojawiło się wiele pytań. Najistotniejsze dotyczyło wątpliwości, czy w tym specyficznym procesie badań jest możliwe zastosowanie powszechnie akceptowanych w środowisku naukowym zasad, form i metod prognozowania. Z analizy wynika, że na to pytanie można odpowiedzieć twierdząco. W niniejszych rozważaniach stanowisko to zostanie uzasadnione.

Określanie kierunków rozwoju różnych sfer życia społeczeństw staje się coraz bardziej złożone, już nawet pobieżna analiza procesów rozwojowych ujawnia ich skomplikowany charakter. Nie można badać pojedynczych zjawisk bez nawiązania do całokształtu przemian i procesów rozwoju określonych dziedzin życia społecznego. Konieczne okazują się wskazanie zależności między poszczególnymi zjawiskami i kierunkami ich rozwoju oraz dążenie do odkrywania praw i prawidłowości je kształtujących. Ponieważ zagrożenia są zjawi-

skiem społecznym, możemy przyjąć, że przedstawione stwierdzenia dotyczą w całej rozciągłości również procesów z tym związanych.

W trakcie badań naukowych należy analizować ogół procesów oraz występowanie w nich określonych przeobrażeń, a także dążyć do modyfikowania istniejących bądź tworzenia nowych struktur sił zbrojnych, zdolnych do wykonywania zadań w nowych, złożonych warunkach. Dopiero na takim tle celowe staje się określanie prawidłowości rozwoju, zwłaszcza krystalizowania się jego stałych kierunków, nazywanych trendami. Umożliwia ono również ujmowanie różnych kategorii zjawisk oraz ich grupowanie według przyjętych kryteriów. W konsekwencji pozwala to na badanie możliwości skutecznego oddziaływania na procesy rozwoju sztuki wojennej, na kształtowanie przyszłych zagrożeń, ich skali i kierunków ewolucji oraz wskazywanie sposobów polepszenia funkcjonowania sił zbrojnych, a w ich składzie wojsk obrony terytorialnej.

Fakty, wydarzenia czy zjawiska ujęte wybiórczo pozwalają wskazać różnorodne, często sprzeczne ze sobą tendencje, ale uniemożliwiają sformułowanie naukowo uzasadnionych poglądów na przyszłe procesy. Dopiero wykrycie związków przyczynowych między właściwie pogrupowanymi zjawiskami lub faktami, ujawnienie źródeł i pierwotnych przyczyn ich występowania oraz ewolucji, może stanowić podstawę do ocen o charakterze generalnym. Z kolei to umożliwi skonkretyzowanie wniosków dotyczących założeń rozwoju sił zbrojnych, opartych na zbadanych związkach przyczynowych faktów i zjawisk zaobserwowanych w przeszłości i teraźniejszości⁸.

Ocena procesów rozwojowych, w szczególności zaś wyznaczanie kierunków i dynamiki przeobrażeń, wymaga ustawicznego doskonalenia systemu prognozowania, wzbogacania jego problematyki oraz zwiększania efektywności prac badawczych. To ogólne w swej istocie stwierdzenie prowadzi do wniosku dotyczącego charakteru procesów rozwojowych współczesnych zjawisk. Zwykle proces ten odznacza się pewną ciągłością, dlatego – mimo niejednokrotnie obserwowanych zaskakujących, krótkotrwałych zmian kierunków czy dynamiki – można mówić o wyraźnej stałości określonych tendencji. Warto jednak pamiętać, że otaczająca nas rzeczywistość stanowi wynik aktualnego układu określonych zjawisk i że ich źródłem są obok dzisiejszych także przyczyny dawniejsze. Analizując teraźniejszość, powinniśmy sięgać do przeszłości i badać stopień jej oddziaływania na układy współczesne. To, co określamy jako rzeczywistość, składa się bowiem z teraźniejszości i skutków przeszłości. Potwierdzeniem tej refleksji mogą być słowa angielskiego męża stanu Winstona Churchilla: *Im dalej wstecz spoglądamy, tym dalej widzimy przyszłość*⁹.

Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość tworzą logicznie ze sobą związany układ zjawisk, umożliwiając sprecyzowanie kierunków i dynamiki zmian. Chodzi o to, aby podstawą do opracowywania planów modernizacji sił zbrojnych, w tym nowego jakościowo elementu, jakim są wojska obrony terytorialnej, stały się w pierwszej kolejności przewidywania dotyczące potrzeb wynikających z zagrożeń militarnych i niemilitarnych, czyli studia nad przyszłością, zwłaszcza nad przyszłym obrazem działań wojennych. Te wstępnie zarysowane wizje stanowią dopiero początek całego zespołu prac związanych z określeniem kierunków roz-

8 K. Secomski, *Prognozyka*, Warszawa 1971, s. 9.

9 S.F. Hayward, *Winston Churchill. Przywództwo wybitnego męża stanu*, Gliwice 2008.

woju (przemian) sztuki wojennej, a także z ich bardziej szczegółowymi rozwinięciami, określającymi rozwój poszczególnych dziedzin sztuki wojennej.

Należy zwracać uwagę na doskonalenie naukowych metod przewidywania przyszłości i gromadzenie w trakcie badań różnego typu elementów wzmacniających metodologiczne podstawy prognozowania. Naczelnym założeniem badań nad przyszłością powinno być dążenie do uzyskiwania prognoz o charakterze naukowym. W stwierdzeniu tym tkwi istota funkcjonowania dyscypliny naukowej zwanej prognostyką. Przez pojęcie to należy rozumieć działalność poznawczą zmierzającą do ukazania najbardziej prawdopodobnych kierunków rozwoju, jego tempa, struktury i zasięgu¹⁰. Prognostyka dąży do wyznaczenia z największym prawdopodobieństwem możliwych kierunków i dynamiki rozwoju określonych dziedzin życia oraz ich struktury i przemian. Jednocześnie próbuje trafnie określić warunki tego rozwoju, one bowiem wyznaczają elementy, na których opiera się samo opracowanie prognoz o różnym charakterze i zakresie¹¹.

Rezultatem badań prognostycznych powinny być nie tylko wizje przyszłego układu w każdej dziedzinie ludzkiej działalności, lecz także określone procesy rozwoju i zmian strukturalnych. Powstały obraz musi stanowić całościowe ujęcie przewidywanej przyszłości. Składa się na niego zespół wizji szczegółowych, odnoszących się do konkretnych dziedzin czy określonych kategorii zjawisk. Należyte powiązanie i skoordynowanie ogólnych i szczegółowych wizji przyszłości to również domena jednego z podstawowych działów prognostyki.

Celem ogólnie pojmowanej prognostyki jest umiejętne i trafne przewidywanie procesów rozwojowych, szczególnie zaś tworzenie wstępnej i zweryfikowanej wizji przyszłości. Prognostyka stanowi naukę o przewidywaniu przyszłości, zmierzającą do ukazania jej najbardziej prawdopodobnego obrazu. Opis samego procesu rozwoju, jego dynamiki i kierunków, a następnie osiąganych kolejno etapów rozwoju oraz docelowego stanu, może być przedstawiany w kilku wariantach. W tym wypadku prognostyka zapewnia także – na podstawie przyjętych przesłanek i kryteriów – wybór najbardziej pożądanego kształtu przyszłości. To samo dotyczy oceny i przewidywań przyszłych warunków rozwoju czy przebiegu określonych zjawisk lub procesów.

Przedmiotem zainteresowań prognostyki mogą być również kwestie dotyczące obrony terytorialnej. Podstawą do określenia tendencji rozwojowych WOT powinna być ich geneza oraz przewidywane spektrum zadań. W prognostyce najpierw należy poszukiwać wstępnej odpowiedzi na pytania o strukturę, wyposażenie i obraz zmieniającej się rzeczywistości oraz o drogi i kierunki wyznaczające przyszłość.

W odniesieniu do omawianej problematyki trzeba zaakcentować dwie zasadnicze przesłanki o doniosłym znaczeniu dla teorii i praktyki. Pierwszą z nich jest generalny charakter badań prognostycznych i wynikające stąd konkretne możliwości. O istocie prognostyki, jej zadaniach i celu stanowi dążność do określenia – możliwie trafnie – przyszłego stanu rzeczywistości, a więc uchwycenie najbardziej prawdopodobnego obrazu przyszłości w danych warunkach. Drugą z zasadniczych przesłanek stanowi integralny związek wszelkiego typu prognoz. Wzajemne uzależnienia i silne oddziaływanie na siebie poszczególnych kategorii

10 *Encyklopedia popularna PWN*, Warszawa 1982, s. 628.

11 K. Secomski, *Prognostyka*, op.cit., s. 14.

prognoz wynikają z ich oczywistych powiązań. Ta ścisła więź rozmaitego typu przewidywań wymaga ich kompleksowego traktowania oraz szerokiego spojrzenia na różnorodność zjawisk i procesów, a także widzenia ich pełnego obrazu w bliższej czy dalszej przyszłości. Bez spełnienia tego warunku trudne będzie opracowanie w miarę poprawnej prognozy funkcjonowania wojsk obrony terytorialnej w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej.

Zamiast zakończenia

Kolejne badania oraz wnioski z praktyki szkoleniowej sprawiają, że nieustannie trzeba modyfikować i weryfikować prezentowane propozycje. Z każdym rokiem zmienia się bowiem wyobrażenie o tej formacji wojsk lądowych, w czym niebagatelną rolę odgrywają wnioski ze zdarzeń niekorzystnych dla bezpieczeństwa, zwłaszcza zaistniałych na kontynencie europejskim.

W obronie narodowej suwerennej i demokratycznej Polski, członka NATO, wojska obrony terytorialnej powinny stanowić powszechną organizację wojskową społeczeństwa na szczeblu regionalnym (wojewódzkim) i lokalnym (powiat).

Rozmieszczenie wojsk obrony terytorialnej powinno pokrywać się z rejonem akcji (operacji) lub odległość ta powinna być niewielka, a system dowodzenia musi gwarantować szybkie uruchomienie niezbędnego potencjału oraz zapewniać współdziałanie z innymi elementami systemu obronnego i bezpieczeństwa wewnętrznego. Dlatego projektowany system dowodzenia wojsk obrony terytorialnej musi być również powiązany z organami władzy i administracji terytorialnej. ■

Bibliografia:

- Gąsior K., *Wojska obrony terytorialnej na świecie*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 1995 nr 2.
- Jakubczak R., Marczak J., *Obrona terytorialna – nowy element systemu militarnego RP*, Warszawa 1996.
- Jakubczak R., Martowski R.M., *Powszechna obrona terytorialna w cyberobronie i agresji hybrydowej*, Warszawa 2017.
- Kuc R.B., Ścibiorek Z., *Zarys metodologii nauk o bezpieczeństwie*, Toruń 2018.
- Marczak J., Skobel, Lewiński E., Gąsior K., *Obrona terytorialna w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej*, „Myśl Wojskowa” 1993, nr 3.
- Obronność. Teoria i praktyka*, Wolejszo J., Jakubczak R. (red.), Warszawa 2013.
- Secomski K., *Prognozyka*, Warszawa 1971.
- Ścibiorek Z., *Uwarunkowania procesu decyzyjnego w niemilitarnych zdarzeniach nadzwyczajnych*, Warszawa 2018.
- Ścibiorek Z., *Wojna czy pokój*, Wrocław 1999.
- Ścibiorek Z. et al. *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Podręcznik akademicki*, Toruń 2017.